

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Keliautojas iš praeities

Ar norėčiau grįžt į sovietmetį vardan kažkokios keistos jaunystės nostalgijos? Džiaugtis, kad kaimas pilnas žmonių, iš kurių pusė – girti traktorininkai, nusiplūkusios melžėjos ir nelaimingos jaunos mokytojos, atkeltos kaiman pagal paskyrimą ir nematančios čia savo perspektyvos, bet negi kam tai sakysi?.. Gaudyti viena ausimi, kokio *deficito* krautuvėn užvežė ir bėgti tekina, kad tik suspėčiau nugriebt kokį šlapdešrės galą ar čekoslovakieškus batelius, vienu numeriu mažesnius, bet reikia imt, nes paskui nebus?..

Ne, ne ir dar sykį ne.

Žmonės, kurie ilgisi sovietmečio, yra ligoniai, ne kitaip. Jų atmintis kaip išsitrynęs kompiuterio diskas.

Neseniai Vilniuj važiauvau taksi – vairavo pagyvenęs rusakalbis vyriškis, bet lietuviškai kalbėjo gana gerai. Kadangi nesu iš tų, kurios užsisiuva burną, bendraudamos su žmonėmis, ėmėm kalbėti apie politiką, rinkimus ir visa kita. Tai sužinojau daug įdomių dalykų – ir kad Paksas buvęs rimtas vyras, ir kad prie Sniečkaus Lietuvoj krautuvėse buvo „izobilije“ (gausa – rus.), na, bent taip sakė žmonės, kurie atvažiudavo iš Rusijos. Kai pasakiau, kad reikia lyginti ne su Rusija, o su Vakarais, vyriškis griežtai nukirto, kad Vakarai – nieko gero, viskas ten plastikas ir chemija.

Niekai negalėjau taksisto įtikinti, kad Europoje gyventi gera. Kad būti europiečiu – privalumas. Ir ne tik privalumas, bet ir natūrali būtinybė.

Neįtikinau, priminusi, kokia atsilikusi buvo sovietinė medicina ir kaip atrodė, tarkim, dantistės kabinetas, kokia aparatūra buvo ir kokie vaistai, apie gydymo efektyvumą ar personalo paslaugas jau patylėsiu. Taksistas atšovė, kad dabar ligoninėse neleidžia ilgai gulėti – išrašo po trijų dienų, ir viskas.

Na, negi sakysi jam, kad ligoninė – ne sanatorija ar viešbutis.

Grįžau namo kiek susinervinusi, nes tikrai nemaniau, kad dar esama žmonių, kurie taip keistai mąsto. (Paskui, žiūrėdama į rinkimų rezultatus, nebesistebėjau). Pasijutau, lyg diskutuočiau su žmogumi, atvykusi iš sovietmečio laiko mašina ir praleidusio visą dabartinės Nepriklausomybės laikotarpį. Truputį net gėda pasidarė, kai prisiminiau, kokį argumentą drėbiau, kalbėdama apie sovietmečio *deficitus* – kad sovietmečiu visiškai nebuvo moterims skirtų higieninių įklotų. Taksistas iš šių mano argumentų nieko neatsakė – matyt, pasijuto nejaukiai ir palaikė mane akiplėša. Bet, tiesą pasakius, kalbant apie higieną, viskas taip ir buvo – okio tualetinio popieriaus, jokių įklotų, netgi vatos nebuvo, tik skudurai ir chorkalkės.

Tiesą pasakius, gal ir gerai, kai pasitaiko toks keliautojas iš praeities. Nes toji praeitis iškyla visu savo gražumu ir tada visa širdim pajunti, kad nė už ką nenorėtum į ją grįžti. Netgi jei jinai būtų kiek patobulinta, pagerinta. Nes niekada neužmiršiu paniekos ir pasityčiojimo, kurį patyriau, gyvendama tuo laiku.

Renata Šerelytė

ve.lt nuotr.

GĖRĖJŲ MIRTIS

Jie vėsią vasarą ir žiaurią žiemą gyrė,

Į dangų keldami dainuojančias taures.

Nė vienas angelas jiems skausmo nepaskyrė,

Nė vienas demonas jų namo nesuras.

Bet laikas liejosi – kaip vynas – iš senovės

Dulkėtų butelių, ir sunko jų širdis,

Pavargus nuo džiaugsmų, ir, kai jie gerti liovės,

Jiems puolė ant galvų greita, girta mirtis.

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Keliautojas iš praeities • 2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Abu turėjo slapyvardžius ir numerius • 3-as psl. Rita Nomicaitė. Muzikos apžvalga. Vasaris. Kodai LT • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Frederico Chopino gimtadienis su Šviese Čepiauskaite/ Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Dvipusiai Lino Katino paveikslai Antakalnio galerijoje • 5- as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Bestselerio virsmas opera ir filmu • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Svarbioms Lietuvos šventėms paminėti – parodos kaimyninėje Lenkijoje • 7-as psl. Nijolė Miliauskaitė. Eilėraščiai • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Lietuviškoji gotika – Jolitos Skablauskaitės „Fatum“ • Dainos Opolskaitės novelė „Prieblandos valanda“

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Abu turėjo slapyvardžius ir numerius

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Vladas ir Marta Vyšniūnai gyveno name, kuriame kitados buvo Klaipėdos NKVD būstinė. Rūsiuose buvo kalinių kameros, antrajame aukšte ir mansardose – tardytojų kabinetai. Lankantis pas juos pasakojo, kad jų bute nesivaidena. Sapnų pasaulis, nors ir koks baisus būtų, kažin ar prilygtų tam, ką abu matė ir patyrė. Bent jau tikrai neišgašdintų.

Nei Vlado, nei Martos, deja, nebėra gyvųjų tarpe.

Vladas (g. 1922) – buvęs mokytojas ir statybininkas, talentingas literatas – išėjo Anapilin 1998-ųjų vasaros pradžioje. Po stipraus infarkto 1980 metais pusiau rimtai, pusiau juokais vadino save neužmušamuoju. Buvo atsidėjęs literatūriniam darbui. „Tremties“ archyvo bibliotekos pirmoji knyga 1990 metais buvo jo „Šiaurės eskizai“, paskelbti be kupiūrų ir taisyčių net 50 000 egzempliorių tiražu. Jo kūrybą skelbė „Metų“ žurnalas, „Varpų“ almanachas, pelnytos „Dirvos“ laikraščio (JAV) ir „Varpų“ literatūrinės premijos. Vladas Vyšniūno palikti rankraščiai – romanai, apsakos, apsakymai, legendos, filosofijos darbai – sudaro apie keturis tūkstančius mašinraščių puslapių, jie laukia leidėjų.

Medicinos sesuo Marta Jonkutė-Vyšniūnienė (g. 1929) šį pasaulį paliko 2004 metais.

Viena reikšminga detalė šiems gražiems žmonėms – lyg bendras vardiklis. Abu jie turėjo slapyvardžius, taip pat numerius, kuriais kažkada vadinti. Vladas – „Gražvydas“, „Aušrelė“ ir SŽ-877. Marta – „Danguolė“ ir ŠS-783.

Su Vyšniūnais gan artimai bendravome paskutinįjį Vlado gyvenimo dešimtmetį. Vėliau su Marta palaikėme ryšį laiškais. Tada užrašyti ir šie tekstai. Tai buvo labai dori žmonės.

Iki šiol domiuosi jų atžalos – architektūros profesoriaus Algio Vyšniūno gyvenimu ir kūryba. Be kita ko, jis yra Saulės laikrodžio aikštės Šiauliuose projekto, sulaukusio tarptautinio pripažinimo, bendraautoris. Tarp naujausių darbų – Šiaulių miesto centrinė aikštė ir prieigos.

Deputatu išrinkti nespėjo

V. Vyšniūnas – radviliškietis, kilęs iš pačių vargingiausių. Tėvas buvo vežikas, padienis darbininkas. Vargšas, tačiau padorus žmogus, anot paties Vlado.

1944 metais sovietų valdžia jaunąjį mokytoją paskyrė Antrosios pradinės mokyklos vedėju ir pradinė mokyklų vizitatoriumi. Buvo iškeltas ir kandidatu į SSRS tautybių tarybos deputatus. Jiems reikėjo ir nepartinio žmogaus.

– Bet jie nežinojo svarbiausio: kad dar nuo 1940 metų dalyvauju rezistencijoje, – pasakojo V. Vyšniūnas.

Rašė atsakymėlius, humoreskas, eilėraščius apie Staliną, okupaciją, šitai darė ir vokiečių okupacijos metais, dirbdamas Lyduvėnų vidurinėje mokykloje. Ten darbavosi drauge su šauniu žmogumi Antanu Šiukšta. O 1944 metais mokslo draugas Pranas Valiukas pasiūlė prisijungti prie Lietuvos laisvės armijos (LLA) štabo. Išsiskiriant ir ryšį paliko – sodybą Liūtikiškių kaime. Tuometinis jo slapyvardis – Gražvydas.

Neišrinko V. Vyšniūno deputatu. Nespėjo. 1945 metų pavasarį NKVD sutriuškino LLA štabą, suėmė ir P. Valiuką. Balandžio pirmąją atėjo ir pas jį. Tuomet Vladas gyveno drauge su vyresniąja sėsėrimimi. Jį, grįžusį iš komandiruotės, išeidama sesuo

užrakino, pakabindama spyną ant durų, ir tai išgelbėjo. Prabudęs žiūrė: du vyrai sėdi ant suolo, vyresnysis instruktuoja jaunesnįjį kaip elgtis, pasakoja, koks Vyšniūnas pavojingas nusikaltėlis... Buvo parvežęs algas mokytojams, jas tvarkingai sudėliojo į vokus, užrašė pavardes. Paskui atidarė langą ir pabėgo.

Su Žaliosios rinktinės vadu kapitonu Izidorium Pucevičium-Radvila suvedė Miežaičiuose dirbęs mokytojas Antanas Simaitis. Iš tikrųjų jie jau buvo pažįstami – paskutinėje gimnazijos klasėje I. Pucevičius dėstė karinį parengimą.

Be kita ko, V. Vyšniūnui buvo pavesta rašyti Žaliosios rinktinės metraščių. Reguliariai leido informacinius biuletenius, juos platino Radviliškyje, Šeduvoje, Smilgiuose, kur tik buvavo. Rašomąją mašinėlę atgabeno profesoriaus Adomo Šerno sesuo Apolonija. Paskui išigijo rotatorių. Keturiolika mėnesių prabėgo miške.

Čia sutiko daug žmonių. Dauguma tų pusanthro šimto vyrų buvo gabūs, net talentingi, tačiau netapo nei prezidentais, nei ministrais, nei profesoriais. Užtat visiems laikams liko jauni, gražūs ir nenugalėti. O partizanų kovos šedevru galima laikyti kautynes Liaudiškių miške 1945 m. birželio 28-29 dienomis. Apsupti iš visų pusių sugebėjo taip manevruoti, kad ir šiandien tik stebėtis reikia. Jas Vladas iki smulkmenų yra aprašęs.

„Žodžiai iš miško“

Taip vadinosi almanachas, kurio redaktoriumi buvo Žaliosios rinktinės partizanas V. Vyšniūnas. 1945 metais išėjo du jo numeriai, dar labai vargani,

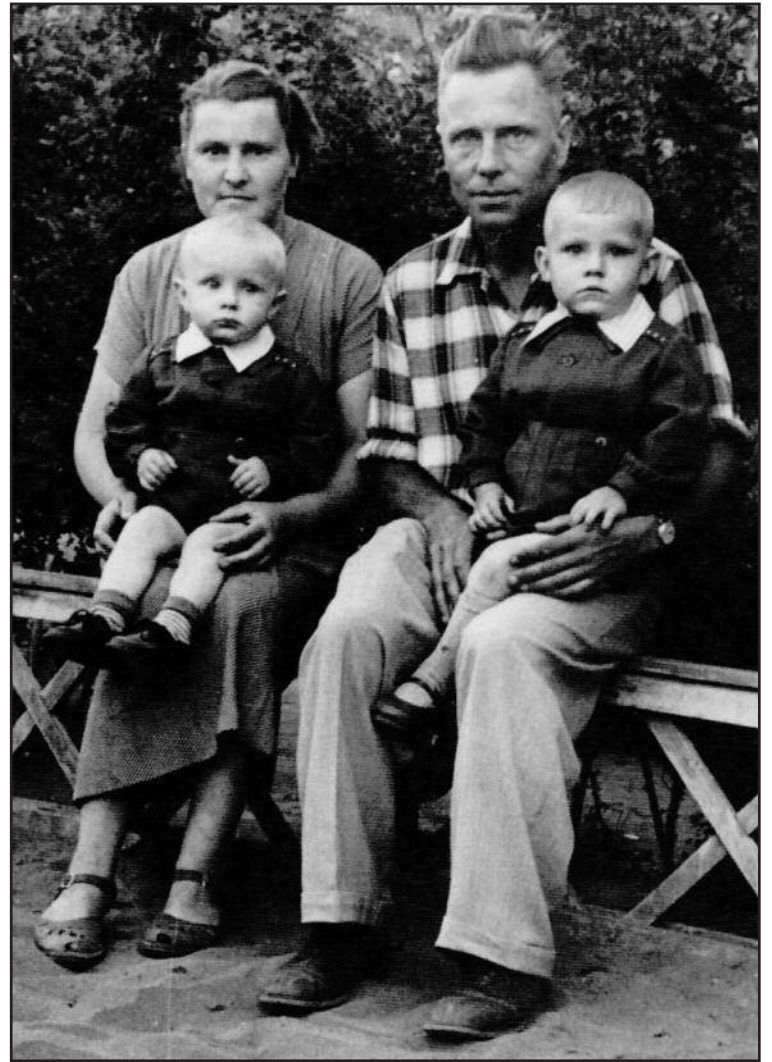
o 1946-aisiais trečiasis buvo daugiau kaip šimto mašinraščių puslapių. Stipriausia jame buvo literatūrinė kūryba. Vladas iki gyvenimo pabaigos atsiminė „Pilėno“, žuvusio tu pat metų pabaigoje, eilutes: „Iškėlęs galvą aš, klajūnas, // žengiu per kulkas ir audras. // Palydi vėjai – mano sūnūs, // džiovina ašaras sūrius“. Ten ir jo, „Aušrelės“, keli apsakymai.

Spaustuvė buvo laikoma slėptuvėje Radviliškių miške. Ten stovėjo ir du užsienietiški radijo aparatai. Ateidavo tik padirbėti, nors 2-3 vietas buvo ir permiegoti. Čia ir apsupo.

Drauge su Juozu Strazdu.

– Apsupo ir liepė pasiduoti. Ragino per megafonus. Pradėjome atsisiaudyti, – prisiminė V. Vyšniūnas.

Kai bendravome, jau turėjo iš archyvo atsišvietęs bylas su visais raportais. Ten pažymėta, kad šaudytasi penkias valandas. Jam atrodė, kad mažiau. Kai padėtis atrodė jau beviltiška, nutarė suvaidinti pasidavimą. Nusviedė automatų vienas į vieną, kitas į kitą pusę. Buvo dar menkas išsigelbėjimo šiaudelis: už krūmų, šalia kurių numetė automatų, ėjo griovys. Ketino pakėlę rankas pulti prie automatų ir... Deja, išokti į griovį nepasisėkė. Gal

Vyšniūnai prieš grįžtant į Lietuvą. Ant Martos kelių Vytukas, ant Vlado – Algijukas, šiuo metu Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorius Algis Vyšniūnas. Karaganda, 1960 metai

Vladas ir Marta Vyšniūnai
L. Peleckio-Kaktavičiaus asmeninio archyvo nuotraukos

dėl to, kad Vladas jau kelinta diena karščiauo. Užkliuęs jis griuvo kniūbsčias, tuo pat metu sprogo granata, nutraukė jo automato vamzdį, sužeidė jį.

– Tris dienas pliekė Šeduvoje sadistas leitenantas Mišniakovas. Šešis kartus per dieną sąmonę prarasdavau. Ir adatomis badė, ir elektra naudojo. Galima sakyti, įvyko stebuklas: tokiomis sąlygomis temperatūra prapuolė, – pasakojo V. Vyšniūnas.

Gelbėjo šiek tiek ir dar vienas atsitiktinumas: Šeduvoje, kur buvo uždare, per lentinę pertvarėlę girdėjo viską, ką sakė J. Strazdas. Jam nelabai toji legenda, tačiau laikėsi tik jos: „Mes ne partizanai, tik slapstėmės nuo arešto... Taip, susitikdavom su partizanais, jie leido mums miške slapstytis, bet daugiau su jais jokių ryšių“.

Paskui nežmoniškai sudaužytas pateko į Panevėžį. Pasišnekėti panorė pats generolas Jonas Bartašiūnas. Tiesa, prieš tai kalbėtasi su jo adjutantais, pas kurį buvo patekusi V. Vyšniūno literatūrinė kūryba. Įdomiausia, kad tardymuose apie ją neklausinėjo. O ministro adjutantas ypač išgyrė novelę „Olė“. Vladas iki šių dienų tebelaiškė šį kūrinių labiausiai nusisekusiu. „Jei tas adjutantas dar gyvas, gal jis galėtų sugražinti nors „Olė“? – lyg savęs, lyg manęs klausė V. Vyšniūnas.

J. Bartašiūnas paklausė, ar žinaš, kas jis, papriekaištavo, kaip mokytojas galės nežinoti vidaus reikalų ministro. Kartu buvo dar vienas generolas – iš Maskvos. Pasiūlė bendradarbiauti. „Atlikęs užduotį, galėsi grįžti į bet kurią mokyklą... O jei ne, būsi sušaudytas Berčiūnų žvyrduobėje. Be jokio teismo. Mes ten šaudom tokius užsispyrėlius“. V. Vyšniūnas atsisakė. Davė dvylika valandų pagalvoti.

Anksti rytą pakėlė, pririšo prie vienkinkio arkliaus vežimo, nugabeno į žvyrduobes. „Išvadavo“ „partizanai“. Tardė. Vladas vienu metu net patikėjęs buvo. Žinoma, nieko nepasakė. O paskui vėl buvo naujas spektaklis: NKVD nugalėjo „partizanus“. Psichologinis apdorėjimas nesiliovė. Galiausiai V. Vyšniūnas buvo nuvežtas į kalėjimą, į mirtininkų kamerą, neištvėręs nugriuvo be sąmonės ir taip išgulėjo dešimt parų.

Nukelta į 7 psl.

Muzikos apžvalga

Vasaris Kodai LT

Rita Nomicaitė

Apžvalgos pradžioje mėginkime pasiekti tarpukario Lietuvoje gimusia tradicija aptarti valstybinių minėjimų koncertus. Anuomet nuoširdžiai šią pareigą vykdė Vladas Jakubėnas, viešais vertinimais siekęs, pasak jo, skatinti muzikinį gyvenimą. Kartais už kritikas oficialiai susilaukdavo nemalonumų, tačiau valdžios koridoriuose Vlado Jakubėno pastaboms būdavo priitariama – taip skaitome jo Amerikos lietuvių spaudoje paskelbtuose prisiminimuose.

Šiemet švęsti modernios valstybės atkūrimą buvo sumanytas šiuolaikiškai magiško formato renginys „MKČ kodas. Lt“, vykęs Lietuvos nacionaliniame operos ir baletų teatre. Vakarą apėmė du iki šiol atskirai egzistavusius Vasario 16-osios renginius, kuriuos globoja ir kuriuose dalyvauja LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė: tai Nacionalinių kultūros ir meno premijų teikimo ceremonija, šįkart atkelta iš Prezidentūros, bei iškilmingas koncertas. Tiesa, premijas menininkai ar jų atstovai gavo ne iš Prezidentės, o iš Kultūros ministro Mindaugo Kvietkausko ir premijų komisijos pirmininkės prof. Viktorijos Daujotytės-Pakerienės rankų, padėkas taip pat reiškė netradicinėmis aplinkybėmis – Teatro scenoje, apsupti Lietuvos nacionalinio simfoninio orkestro. Orkestras, diriguojant ankstesnių metų Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatui Robertui Šervenikui, kiekvieną apdovanojamąjį pasitiko „Fanfaromis“; „Fanfaras“ sukūrė 2008 m. šią premiją pelniusi kompozitorė Raminta Šerkšnytė.

Renginio pavadinimo „MKČ kodas. Lt“ reikšmę atverti pasirinkta programėlėje (primenu, kad MKČ – kompozitoriaus ir dailininko Mikalojus Konstantino Čiurlionio inicialai). MKČ – tai šimtmečio Lietuvos raktas, tai istorinis ir sykiu modernus raktas, atveriantis gausius praeities ir dabarties kūrybos aruodus, sakoma lydimajame tekste.

Kur minėtoji renginio šiuolaikiška magija? Didžiausia dalimi tai čiurlioniškai polifoninis scenovaizdis. Su aukštai pakabintu, žaltį-Paukščių taką primenančiu, taku koncerto solistams (pianistams prie fortepijono, šokėjams), su vaizdo projekcijomis, transliavusiomis išpūdingus asociatyvius judančius įvairiausių formų pavidalus skambant muzikai. Vizualizuotam koncertui buvo parinkta populiariosios muzikos kūrinių, tad muzikos pobūdis, ekrane virš orkestro mainantis spalvoms ir formoms, labiau priminė garso takelį. Gal tai, o gal ir vėsoškai atliekama muzika per menkai

Ansamblio „Synaesthesia“ CD

prisidėjo pakylėjant sielą vakaro pabaigoje, kai ekrane visu grožiu pasirodė Vyčio atvaizdas (tuomet dirigavo Modestas Barkauskas).

Vakarą pradėjo įžangėlė. Skambant kompozitoriaus Arvydo Malcio orkestruotam ir kartu jo autoriniu žvilgsniu peržvelgtam Čiurlionio Preliudui G-dur (VL 338), ekrano vaizdai priminė svarbiausius jubiliejinės šalies įvykius. Tai gražiai sutelkė ūpą Valstybės himnui. Nuaidėjus šiltsiems ir paprastiems Prezidentės sveikinimo žodžiams, nuvilnijus premijų iškilmei, koncertas-reginys tęsėsi. Balta angeliuko suknele pasidabinusi, į „Paukščių taką“ pakilusi M.K. Čiurlionio menų mokyklos aštuntokė Viktorija Vorobjovaitė (mokytoja Simona Zajančiauskaitė) paskambino Čiurlionio Preliudą d-moll (VL 239). Saikingai emocionaliai nuskambėjo Čiurlionio simfoninė poema „Miške“. Aštriu klausimu siuitą iš muzikos baletui „Čiurlionis“ baigė Nacionalinės premijos laureatas, aktyviai filosofuojantis kompozitorius Giedrius Kuprevičius; choreografinę kompoziciją sumanė ir „Paukščių take“ atliko Erika Vizbaraitė (beje, baletas yra įtrauktas į teatro repertuarą).

Dviejų kompozitorių – Nacionalinės premijos laureato Fausto Latėno ir premijos nominantės Zitės Bružaitės – „Švytėjimas“ muzikos garsais vaizdingai perteikė spinduliuojančią atmosferą, žvaigždžių mirgėjimą ar palaimingą raibuliavimą akyse, tuo išlaikydamas minėjimo šviesią emociją; vargonų solo partiją su orkestru atliko Karolina Juodelytė, visus iki šiol aptartus kūrinius dirigavo Robertas Šervenikas.

Čiurlionio harmonizuotą lietuvių liaudies dainą „Beauštanti aušrelė“ graudulingai padainavo Kauno valstybinis choras, o saksofonu, diskutotinai mėgindamas pritaikyti bliuzo dermę, improvizavo Ugnius Vaiginis; dirigavo choro vadovas Naciona-

linės premijos laureatas Petras Bingelis (jis vadovavo ir visiems susirinkusiems giedant Himną).

Prie dirigento pulsto stojus Modestui Barkauskui, išgirdome dar tris opusus: Kristinos Vasiliauskaitės Simfonietės energingų fragmentų su lietuvių liaudies melodijų atšvaitais bei Lino Rimšos kūrinių. Simfoninio meistras Linas Rimša perkūrė šio iškilmingo vakaro simbolį – melancholiškąjį Čiurlionio Preliudą d-moll, su simfoniniu orkestru pasitelkdamas žavingus improvizatorius Vytautą Labutį (saksofonas), Valerijų Ramošką (trimitas), Petrą Geniušą (fortepijonu skambinusi „Paukščių take“), Donatą Bagurską (kontrabosas), Joną Gliaudelį (mušamieji), lūpinės armonikėlės imdamasis pats (kūriny „Preliudas in jazz“). „Encore?“ – puiki pabaigos pjesė, tapusi viso renginio kompozicijos dalimi, formos atžvilgiu atsveriančia pradžios „gabalėli“. Tas įžanginis „spindulėlis“, Preliudas G-dur – vienas nuostabiausių, ir moderniausių, Čiurlionio kūrinių (kadangi grindžiamas liaudies derme, jo harmonija tampa dualistine, t. y. mažoras ir minoras skamba kartu, kas rodo XX a. muzikos pajautą).

Renginio sumanytojai – Rūta Prusevičienė, Dalius Abaris, Linas Rimša, Ieva Tamutytė, Artūras Alenskas. Organizatoriai – Nacionalinis operos ir baletų teatras ir Nacionalinė filharmonija. Šiuometės iškilmės tarsi tęsė aukštą Lietuvos Respublikos Amžiaus toną, daug kuo primindamos atkurtosios valstybės 100-mečio minėjimą.

„Čiurlionis – irgi dalis mūsų Sąjūdžio: nenuslopinama tautos galia ir nepriklausoma dvasia, žmogaus ir tautos pašaukimas dalyvauti pasaulio vyksme kaip įstengiant geriau“, – ateitį brėžia programėlės preambulėje cituojami Vytauto Landsbergio žodžiai iš veikalo „Lūžis prie Baltijos“. Pre-

zidentė Dalia Grybauskaitė sveikino sulaukti kito Lietuvos šimtmečio ir siūlė jo neįvardinti antruoju, neskaiciuoti, nes jų bus daug.

Gražiai pasaulio vyksme dalyvauja jame pasklidę lietuviškieji muzikantai. Vienas tokių, laisvai remdamasis savo gabumais ir įdirbiu, Vokietijoje ir Lietuvoje karjeros siekia dirigentas Vilmantas Kaliūnas. Pakviestas Lietuvos nacionalinės filharmonijos, vasario mėnesį Vilmantas Kaliūnas parengė rimtą, sudėtingą koncertą su Lietuvos kameriniu orkestru. Programą sudarė skirtingiausių charakterių opusai. Jos vidurinėje dalyje skambėjo prancūzų solisto Guilhaume Santana fagotu tarsi smuiku (neįtikėtina!) atlikta Josepho Haydno Koncerto smuikui ir orkestrui Nr. 2 transkripcija fagotui, Henri Tomasi Koncertas fagotui ir kameriniam orkestrui in F (A. Tomasi – XX a. prancūzų kompozitorius). Vakarą programa buvo sukomponuota arkos principu, kai viena kitą atkartoją pradžios ir pabaigos veikalų poetinė resignacija – Onutės Narbutaitės „Was There a Butterfly?“ bei Richardo Strausso „Metamorfozės“. Šiems netrumpiems, vientisiems, pasąmonės srauto suformuotiems kūriniams atsiskleisti pagelbėjo dirigento išjausta dramaturginė vizija. Pagrindinės Vilmantui Kaliūnui diriguojant išryškėjančios muzikos savybės – natūralumas, įkarštis, giedra.

Rimtosios eksperimentinės muzikos ansamblis „Synaesthesia“ pagaliau išleido debiutinį albumą. Jaunoji karta sveikinas leidiniu, pavadintu ambicingai ir šmaikščiai: „Another Point of View“. Pavartę lietuvių muzikos istorijos puslapius greitai aptiksime, kad „Synaesthesia“ nėra pirmasis jaunuolių kolektyvas, ėmėsis misijos viešinti bendraamžių kūrinius, priešingai nei tvirtinama plokštelės buklete.

Nukelta | 8 psl.

Frédérico Chopino gimtadienis su Šviese Čepliauskaite

Astrida Petraitytė

Kažin ar kas iš Lietuvos pianistų yra taip pasišventęs Frédéricui Chopinui kaip Šviesė Čepliauskaitė?.. Ji po studijų bei aspirantūros Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje net ir stažavosi F. Chopino muzikos akademijoje Varšuvoje. Pianistė koncertuoja, atlikdama šio romantiko kūrinius, yra juos įrašiusi į kompaktinius diskus.

Ir aš esu šopenofilė, tad kompozitoriaus gimtadieniui skirtą Čepliauskaitės koncertą „Organum” salėje (03 02) patyriau kaip šventę.

„Organum” – regis, jau prieš porą dešimtmečių Dainiaus ir Dalios Sverdiolų, muzikų poros, įkurtas muzikos instrumentų salonas, bet palyginti neseniai perkeltas į solidų pastatą J. Basanavičiaus gatvėje; čia greta prekybinių erdvių radosi dar viena sostinės koncertų salė, o greta prekybinės veiklos – ir koncertinė: į nedidelę salytę (iš kiemo pusės „pridurtą” stiklo sienų mansardą) klausytojai vis pakviečiami paklausti didingojo „Bösendorfer”. Kaip teigė pianistę pristatčiusi muzikologė Dalia Sverdiolienė – šie austrų gamybos fortepijonai reikalauja atlikėjo meistrystės ir patyrimo, pradedantiesiems geriau prie jo nesėsti. Ji taip pat pažymėjo, kad dėl Chopino gimimo dienos ginčijamasi (mat vieną jis pats nurodęs, kita užfiksuota liudijime), bet, taip sakant – nėra to blogo, kas neišeitų į gera: pasaulis šią progą švenčias kone dvi savaites.

Vis dėlto oficialiai dabar laikomasi Chopino nurodytosios: kovo 1-a. Taigi Frédéricas Chopinas (1810 03 01

Pianistė Šviesė Čepliauskaitė skambina Chopino valsą bisui.

A. Petraitytės nuotr.

- 1849 10 17), gimęs Lenkijoje, netoli Varšuvos kaip Fryderykas Franciszekas Szopenas, tapo romantiškuoju Prancūzijos kompozitoriumi. Prisiminkime: jis studijavo Varšuvoje, čia kaip pianistas pristatė savo ankstyvuosius kūrinius, o 1830 m. lapkritį išvyko į Vieną, ten jį, regis, pasivijo žinia apie Varšuvoje būtent lapkričio pabaigoje išplieskusį sukilimą (nusitęsusi ir į 1831-uosius; carinėje imperijoje lenkai – su juos pasekančiais lenkakalbiais lietuviais – turbūt dažniausiai maištaudavo); Austrijos sostinėje užtruko

net aštuonis mėnesius, paskui pasuko link Paryžiaus, kur galėjo jaustis kaip namuose – mat lenkų emigrantų bendruomenė čia buvo gausi. Visi turbūt esame girdėję, skaitę apie jo romaną su rašytoja George Sand, vienokias ar kitokias šių santykių interpretacijas.

Pianistę Čepliauskaitę iš daugelio jos kolegų, ko gero, išskiria koncertų „edukacinis” aspektas: ji visad trumpai pristato autorių ir kūrinius – šiuos nei preparuodama muziko skalpeliu, bet veikiau apgaubdama biografiniu-psichologiniu kontekstu.

Ir šįkart ji pažymėjo kompozitoriaus likimo „sudedamąsias”, esmingai įtakojusias kūrybą: nelaiminga meilė, emigracija (matyt, galime pridurti: silpna sveikata)...

Man, muzikos diletantei, Chopinas pirmiausia asocijuojasi su melancholiškai melodingais valsais. Bet pianistė šio žanro kūrinių neįtraukė į savo programą – tik bisui sugrotas valsas („L'adieu” – „Sudie”); pagrindinėje programoje skambėjo preliudai, baladės, polonezai, scherzo...

Pristatydama noktiurną (skambėjo op. 9 Nr. 1, vėliau – ir Nr. 2, po pertraukėlės, antroje dalyje – ir Nr. 3) pianistė įvedė mus į šio kūrinio sukūrimo aplinkybes: Chopinas vienišas Vienoje sutinka Kalėdas... O Scherzo Nr. 3 op. 39 gimė, kaip jautriai mus apšvietė pianistė, Maljorkoje, kur nuvyko jiedu su George Sand, apsigyveno vienuolyne – prieš tai Chopinui patyrus nelaimingą meilę, nutrauktas sužadėtuves (su Maria Wodzińska). Chopino baladės (op. 23 ir op. 52), pasak atlikėjos, siejamos su Adomo Mickevičiaus kūryba, nors tiesmukų asociacijų nebūtina ieškoti. Čepliauskaitė pajuokavo, kad Chopinui skirtus koncertus privalu pradėti arba užbaigti polonezu – ji pasirinko pastarąjį variantą, sugrodama Polonezą As-dur op. 53 (lenkai gali didžiulius, kad jų tautinius šokius – ne tik polonezus, bet ir mazurkas – tėvynainis iškėlė į koncertinių perliukų rangą, ko gero, net ir pasaulinę muzikinę terminologiją praplėsdamas).

Visas pianistės atliktas Chopinas sklendė, pleveno po „Organum” skliautais – kartkartėmis ir dramatiškos energijos įgaudamas, romantišku pakilumu kasdienybės apnašas nuo mūsų sielų šveisdamas... □

Dvipusiai Lino Katino paveikslai Antakalnio galerijoje

Naujoji Antakalnio galerija

Lino Katino tapyba.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Laimutė Vasiliauskaitė - Rožukienė

Antakalnis pagaliau turi savą meno nišą. Kovo pradžioje duris atvėrė nauja sostinės meno erdvė – Antakalnio galerija. Jos savininkai – antakalniečių menininkų šeima: profesionali tekstilininkė Džina Jasiūnienė su vyru, interjero dizaineriu, auginantys tris vaikus. Jiedu įsigijo ir suremontavo apleistas nedideles (dvių kambarių) patalpas priešais Antakalnio klinikas. Pirmoji paroda ne jų pačių – tačiau pasikvietė saviškį: garsų antakalniečių menininką, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos lau-

reata, tapytoją, modernizmo klasiką Liną Katiną. Tiesa, jis pats į atidarymą neatvyko, nes ruošėsi kitai savo parodai „Nirvana (su pakulomis)” Užupyje, galerijoje Room.

„Kita pusė” – taip pavadinta Lino Katino paroda naujojoje Antakalnio galerijoje. Nes jo tapybos išskirtinis bruožas – visi darbai ir koliažai dvipusiai, t.y. tapyti iš abiejų pusių (paroda veiks maždaug mėnesį, darbai bus nuolat atverčiami į kitą pusę, kad visus galima būtų apžiūrėti). Per atidarymą susirinko tiek vietinių antakalniečių (dauguma meni-

ninkų), kad stovėjo kaip bažnyčioje per didžiausius atlaidus. Vėliau publika kiek praretėjo, buvo galima atidžiau apžiūrėti darbus ir pabendrauti.

L. Katinas gimė Radviliškyje 1941 m. 1959–1964 m. studijavo architektūrą Valstybiniame dailės institute (dabar Vilniaus dailės akademija). Parodose dalyvauja nuo 1967 m. Dailininkų grupės „24” narys. Dėstė M. K. Čiurlionio meno mokykloje, VDA. Jo kūrinių yra įsigiję Lietuvos ir užsienio muziejai, privati kolekcininkai. 2018 m. Vilniaus aukcionas išleido jo kūrybos albumą „Ieškau, bet tikiu nerast...”. □

Bestselerio virsmas opera ir filmu

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Andrus Kivirähk. Rehepapp ehk November

Kaip ir labai estiška Andruso Kivirähko knyga „Rehepapp ehk November“, išvertus „Jaujininkas (dar kitaip: kluonininkas) arba lapkritis“, kuri, vos išėjusi 2000 metais, iš karto tapo XXI a. estų jaunimo bestseleriu: šio romano veikėjų frazės jie moka atmintinai... Ir knygoje, ir filme labai daug juodojo humoro: jo veikėjai bendrauja su mirusiųjų pasauliu. Nenuostabu, kad vėliau, 2013 m., pagal šią knygą pastatyta opera, o 2017 m. režisierius Raineris Sarnet (g. 1970 m.) susuko fantastinį filmą (siaubo dramą) „Lapkritis“ su bendra Estijos, Nyderlandų ir Lenkijos komanda.

Jauja – ribinė erdvė su anapusiniu pasauliu. Modernioje estų kultūroje jaujoje plūstantis jaujininkas išpopuliarėjo šio romano dėka. Jaujoje (kluone), ūkiniam pastate, jis džiovina, kulia javus, linus, kanapes. Jaujoje taip pat apsistoja svečiai ar patys šeiminkai sudėgus gyvenamajam namui. Estų folklore jauja laikoma ribinė erdvė (kaip ir pirtis), kurioje įmanoma patekti iš žmonių pasaulio į mitinį. Ten vaidenasi, gali susitikti su ne visai draugiškomis būtybėmis, kaip, pavyzdžiui, lietuvių folklore dažnai sutinkamos laumės irgi ne visad geranoriškos.

Susitikimai su tokiomis būtybėmis, kaip velnias, laumės, bildukai ir aitvarai (krattai), gali būti bauginantys, o ir baigtis nelabai linksmai, tačiau elgiantis tinkamai ar gudriai gali būti ir labai sėmingi, tačiau tam reikalingos tam tikros gudrybės ir išmintis. Dėl šios priežasties jaujininkas estų folklore yra kiek mitologizuotas: jis išmano kito pasaulio dalykus, žino, kaip reikia elgtis su mitinėmis būtybėmis, kur įprastos žmogaus išminties nepakanka. Nors žmonės paprastai patys žino įvairių ritualų, burtų ir gudrybių, tačiau ypatingais atvejais reikalingos ypatingos žinios, ir tokiais atvejais verta kreiptis į žmogų, turintį stipresnį ryšį su anapusiniu pasauliu (pvz., į jaujininką Sanderį). Paprastai draugiškas ir geras, tačiau supykęs gali būti ir pavojingas, kadangi puikiai išmano anapusinio pasaulio peripetijas ir gali jas panaudoti savais tikslais, todėl su juo geriau sutarti. Filme pinasi ir mitologiniai, ir krikščioniški simboliai.

Filmo „Lapkritis“ pristatymas Vilniaus knygų mugėje. L.Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Romano jaujininkas Sanderis turi savąjį krattą Jozeą (estų kratt – tai mūsų aitvaras, kuris neša turtus, pildo visus norus). *Krattas* labiau panašus į savaime susikūrusį „robotą“ (pvz., pašauktas išnyra iš pelkės dumblių), jo kojos ir rankos – ilgos medžių šakos su geležiniu kabliu (senų grėbliu, peiliu), jis gali per didelį atstumą atskraidinti karvę iš turtingo ūkininko jaujos ar pildyti kitus norus, tik negali likti be darbo, nes kitaip jo šeiminkas mirs. Jauninkas Sanderis yra kaimo autoritetas, jis padeda, kai alkanas būras, užsukęs į dvaro valdytojo priekambarį, prisiragauja ten kvepiančio muilo, ar savaip bando padėti (labai juokinga scena), kai visa kaimo bendruomenė kreipiasi į jį, kad apsaugotų nuo gresiančio maro... Ši scena parodo kaimiečių naivumą: jie tiki, kad maras jų nepastebės ir juos apeis, jei visi, gulėdami ant šiaudų, savo apatinius užsivers ant galvų...

Filmo veikėjai. Filmo veikėjai yra ne tik būrai (skarmaloti, purvini, naivūs ir prietaringi, su visomis žmogiškėmis silpnybėmis; graužiantys medžio žievę, betgi šmaikštūs ir išradingi). Ne mažiau svarbus pusaklis dvaro valdytojas vokietis grafas, viena koja grabė, nuolat tarnaitės apvaigiama senoji grafienė, jų lunatikė gražuolė dukterė grafitė ir apsivogti linų grafystės tarnai (nes tai jų protėvių žemė, o jei rūmai stovi jų protėvių žemėje, tai ir viskas čia jų, tik reikia mokėti nepastebimai paimiti). Lygiaverčiai, nes savaime suprantami (įtikinantys, gyvi, tikroviški ir komiški) veikėjai yra vėlės, *krattai* (aitvarai), velniai. Nuo XVIII a. velnias ne visada geras žmogui. Velnias – naivus bildukas, kaimo bernai sukčiauja: į kryžkelę su senais rakandais jam siūlo (už norų išsipildymą) ne savo sielą (tris lašus kraujo), o išspaudžia tris mėlynės uogas. Velnias, jei nori, padeda; jei žmogus gudrauja, tada velnias keršija: *daro rehehop*.

Vėles galima pamatyti ir su jomis bendrauti lapkritį, per mirusiųjų dieną (toks ir filmo pavadinimas), vėlės padeda nulemti, kaip ir velnias, kurį gali apgauti, bet ne ištaisai...

Meilės trikampis. Filmas neapsiena be meilės, būdingos jauniems, tai nelaimingos meilės trikampis, kuris, nepaisant burtų (juodosios magijos) ar kančių, parodo žmogaus polinkį iš meilės parduoti savo sielą. Meilės reikalais užsiima sena ragana, kuri verda žoleles, ji žino ir kitų kerėjimo receptų, netgi labai pikantiškų, visai neveiksmingų: pvz., iškepti duoną su savo š... Arba ji siūlo Liinai nužudyti savo konkurentę grafitę. Žinoma, jaunoji būrė Liina savo konkurentės, jaunosios grafitės, nežudys (netgi ją išgelbės, kai ta susvyruos bevaikštinėdama per sapną stogą), tačiau grafitė vėliau vis viena nukris nuo stogo...

Veikėjams juk leista rinktis. Veikėjai iš meilės tampa vilkolakiais (Liina) ar parduoda savo sielą

(Hansas). Todėl mirtis vis viena visus tris įsimylėlius nuskins... (Liinos mylimajam Hansui velnias nusuks galvą, nes pagaliau praregės: jam pabos būti būrų apgautinėjama). Visi trys susitiks nelaimingoje lemtingoje kryžkelėje: grafitė katafalke vežama į kapus; o ją įsimylėjęs Hansas, ką tik velnio nusuktu spraudu, vežime priešpriešais, ir jo belaukianti tarnaitės pavogtais senosios grafienės rūbais apsirėdžiusi Lina. Po šio reginio nekaltoji nuotaka Liina nusiskandina, kartu parodydama ją iškeliantiems būrams ežero lobį...

Apdovanotas Tribeca festivalyje už kino kalbą. Filmo išskirtinumas – jo vizuališkumas. Filmas labai toli nuo šiuolaikinių etninių magistralių: tai vizionieriška antiutopija. Filmo operatorius Martas Tanielis (*Mart Tanel*) į kiną atėjo iš animacijos: vaizdiniai panašūs į lėlišką trimatį kiną. Tarptautiniame Tribeca festivalyje (JAV) jis buvo apdovanotas už ypač drąsiai vizualinę ištarmę – kino kalbą (toks apdovanojimas yra viena iš visų operatorių svajonių).

Šis nespalvotas filmas, fantastinė drama, jau

Kadras iš filmo „Lapkritis“

buvo rodytas Lietuvoje per *Baltijos kino dienas '18*. Jis labai savikritiškas: parodo mūsų silpnąsias vietas: savanaudiškumą, gobšumą... *Baltijos bangoje* viešėdamas režisierius Raineris Sarnet pastebėjo, kad nors filmas labiau sarkastiško pobūdžio nei romanas, tačiau publikai patiko.

Drąsi savikritika ir saviironija. Estų kultinis rašytojas Andrusas Kivirähko rašo visiems: ir suaugusiems, ir vaikams. Jis yra ne tik rašytojas, tačiau uždirba iš knygų rašymo: yra grynai estiškąs rašytojas – jo bestseleris „*Rehepapp ehk November*“ Estijoje išleidžiamas didžiausiu tiražu jau kelintą sykį, tačiau knyga dar iki šiol nėra išversta į lietuvių kalbą... Jo stiliui būdinga nepadailinta tiesmuka saviironija ir ironija (tradicijų ir tam tikro paplitusio elgesio modelių atžvilgiu), itin žavi tiesi gyva veikėjų kalba. Romano veikėjų gobšumas bei santykių peripetijos įtikina ir pabrėžia žmonių elgesio absurdiškumą.

Šiomet Vilniaus knygų mugės metu rodomą filmą „Lapkritis“ lietuvių publikai pristatė vertėja Tiina Kattel ir Lietuvos kultūros instituto atstovė Rasa Paukštytė. □

Svarbioms Lietuvos šventėms paminėti – parodos kaimyninėje Lenkijoje

Suvalkų kultūros centre – Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui skirta paroda. A.Vaškevičiaus nuotr.

Algis Vaškevičius

Kovo 11-osios išvakarėse kaimyninėje Lenkijoje, Seinų mieste, buvusios kunigų seminarijos patalpose esančioje Lietuviškoje menėje buvo atidaryta šiai daliai skirta paroda. Jos iniciatorius – Lietuvos Respublikos konsulas Seinuose, o parodą parengė ir į Seinus atvežė Trakų istorijos muziejus.

Parodos stenduose lietuvių ir lenkų kalbomis pristatomos svarbiausios atgimstančios Lietuvos asmenybės (Kovo 11-osios akto signatarai, Prezidentai), taip pat įvykiai („Baltijos kelias“, Sąjūdžio įkūrimas). Parodos lankytojai čia gali pamatyti aukščiausius valstybinius apdovanojimus, susipažinti su sporto pasiekimais, sužinoti, kaip litas tapo pagrindine atsiskaitymo Lietuvoje valiuta ir panašiai. Taip pat stenduose – ir pašto ženklai, medaliai, pinigai.

„Į mūsų muziejų kreipėsi Lietuvos konsulato Seinuose vadovas Vaclavas Stankevičius, kurio iniciatyva jau pernai parengėme ir šioje Lietuviškoje menėje rodėme parodą, skirtą Lietuvos valstybingumo atkūrimo šimtmečiui. Dabar jis pasiūlė paminėti Kovo 11-ąją, ir nors 30-osios jos metinės bus minimos ateinančiais metais, mes jau dabar parengėme naują parodą. Šalia kitų įvykių įtraukėme ir Trispalvės iškėlimą virš Trakų pilies 1988 metų spalio 27-ąją – Vytauto Didžiojo mirties dieną“, – pasakojo Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas.

Parodos atidarymo metu jis pabrėžė, kad dėl įvykių gausos buvo labai sudėtinga atrinkti ir parodyti atgimstančios Lietuvos gyvenimą, kartu išreiškdamas viltį, kad Trakų istorijos muziejus ateityje Seinuose surengs dar ne vieną parodą ir taip prisidės prie Lietuvos istorijos kaimyninėje šalyje pristatymo ir populiarinimo.

Parodos atidaryme dalyvavęs Seinų miesto burmistras Arkadiuszas Nowalskis padėkojo už parodos parengimą ir pasidžiaugė įvairiomis Lietuvos konsulato Seinuose iniciatyvomis, kurios skatina abipusį lietuvių ir lenkų dialogą. Jis kreipėsi į gausiai parodos atidaryme dalyvavusį jaunimą, moksleivius ir ragino rūpintis Seinų krašto istoriniu paveldu, nepaisant to, ar jų gimtoji kalba yra lenkų, ar lietuvių. „Seinai yra Jūsų miestas“, – pabrėžė Seinų burmistras.

Parodos atidaryme dalyvavo Seinų miesto bei apskrities vadovai, Seinų parapijos klebonas Zbigniewas Bzdakas, Lenkijos lietuvių bendruomenės ir nevyriausybinėse organizacijų atstovai, Punsko Kovo 11-osios lietuvių licejaus ir Seinų „Žiburio“ mokyklos mokiniai su mokytojais.

„Tai, kad paroda pristatoma dviem kalbomis, su ja išsamiau leis susipažinti ir Lenkijos gyventojams. Džiaugiuosi, kad Seinuose konsulato, Lenkijos lietuvių bendruomenės ir Lenkijos lietuvių šv. Kazimiero draugijos pastangomis pavyko įkurdinti Lietuvišką menę, kurioje galima organizuoti tokius ren-

ginius. Naujoji paroda čia veiks apie pusantro mėnesio, o po to ją planuojame perkelti į Suvalkų miestą“, – sakė V.Stankevičius.

Suvalkų kultūros centre dabar veikia pernai Lietuviškoje menėje Seinuose eksponuota Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui skirta paroda. Ją planuojama maždaug po dviejų mėnesių perkelti giliau į Lenkiją, į Balstogės miestą, o jos vietoje bus įrengta dabar Seinuose atidaryta paroda.

Lietuvos konsulato Seinuose vadovas V.Stankevičius pabrėžė, jog labai svarbu, kad su paroda ir tuo pačiu Lietuvos istorija susipažintų ir kuo daugiau jaunimo. Dėl to į jos atidarymą buvo pakviesti mokiniai iš lietuviškų mokyklų šiame krašte, taip pat konsulatą kvietimus lankyti parodą išsiuntė visoms Seinų apskrities mokykloms, kad mokytojai Lietuviškoje menėje galėtų surengti istorijos apie Lietuvą pamokas.

Paroda Suvalkų miesto kultūros rūmuose, skirta Lietuvos valstybės atkūrimui paminėti, taip pat sulaukė nemažo dėmesio. Jos atidaryme dalyvavo Suvalkų miesto prezidento pavaduotoja Ewa Sidorek, Kultūros rūmų direktorė Alicja Andruliewicz, Suvalkuose gyvenantys lietuviai bei Lietuvos istorija besidomintys lenkai.

Ši paroda pasakoja apie Lietuvos valstybės atkūrimą, primena svarbiausius to meto įvykius, pristato žmones, kūrusius laisvą ir nepriklausomą Lietuvą. Parodos turinys parengtas lietuvių ir lenkų kalbomis, kad kuo platesnė visuomenė galėtų susipažinti su Lietuvos laimėjimais iki Antrojo pasaulinio karo ūkio, kultūros, meno, karybos, sporto ir kitose srityse. Dalis šios parodos taip pat skirta skirtingai Seinų vyskupijos bei Seinų „Šaltinio“ spaustuvės istorijai.

Vienas didelis parodos stendas yra paskirtas ir Amerikos lietuvių nuopelnams įtvirtinant Lietuvos nepriklausomybę. Jame – Lietuvos valstybingumo pripažinimui 1922 metais skirtas parodo Vorčesterio mieste akimirka, 1919 metais JAV išleistas ženklas „Laisvės varpas“ su juosta, JAV lietuvių draugijų

Suvalkų parodoje – stendas, skirtas Amerikos lietuviams. Rengėjų nuotr.

ženkliai ir juostos, laikrodžiai, Amerikos lietuvių prekybos akcinės bendrovės ir bendrovės „Rūbai“ akcijų nuotraukos, taip pat nuotrauka, simboliškai vaizduojanti Lietuvos ir Amerikos draugystę.

Parodos atidarymo metu Suvalkų kultūros rūmų direktorė A. Andruliewicz padėkojo LR konsulato Seinuose vadovui V. Stankevičiui už šią iniciatyvą bei pabrėžė, kad lankyti parodą kvies visų pirmą Suvalkuose ir regione veikiančias švietimo įstaigas. Pasak jos, paroda labai turininga, todėl istorijos mokytojai galės rengti istorijos pamokas, supažindins mokinius su Lietuvos praeitimi.

Parodos atidarymo metu meninę programą pristatė Suvalkuose veikiančios lietuvių meno kolektyvai.

Reikia paminėti, kad Suvalkuose gyvenantys lietuviai siekia šiame mieste įkurti Lietuvių švietimo ir kultūros centrą. Apie tai kalbama jau seniai, šis klausimas buvo aptartas ir maždaug prieš mėnesį, kai Suvalkuose lankėsi Lietuvos premjeras Saulius Skvernelis.

Lankydamasis Suvalkuose S.Skvernelis susitiko su šio miesto prezidentu Czeslawu Renkiewicziumi, vietos lietuvių bendruomenė ir aptarė aktualiausias klausimus. Premjeras vietos valdžiai priminė jau ne kartą akcentuotą čia gyvenančių lietuvių prašymą įsteigti Lietuvių švietimo ir kultūros centrą su vaikų darželiu.

Dar pernai metų pradžioje į Suvalkų prezidentą kreipėsi ten gyvenančios Lenkijos lietuvių šeimos dėl lietuviškos ikimokyklinio ugdymo įstaigos (darželio) įsteigimo. Svarstoma galimybė šią grupę įrengti minėto kultūros ir švietimo centro patalpose, kai pastarasis pradės savo veiklą. Akcentuota, kad šį projektą ypatingai aktualu įgyvendinti jau nuo šių metų rugsėjo 1 dienos.

Svarbu ir tai, kad baigiamos derybas dėl Lietuvos nacionalinio transliuotojo LRT televizijos kanalo signalo sustiprinimo šiame regione ir Suvalkų lietuvių kokybiškas LRT transliacijas galės stebėti jau nuo kovo 31 dienos. □

Parodos atidarymas Seinuose, Lietuviškoje menėje

Abu turėjo slapyvardžius ir numerius

Atkelta iš 2 psl.

Jaunas, stiprus organizmas nugaulėjo. Nieko neišpešė, nors vienutėn ir NKVD informatorių buvo uždarę. Karo tribunolas įvyko 1946 m. rugpjūčio 24 d. Davė po dešimt metų lagerių ir penkerius tremties. V. Vyšniūna išvežė į Uchtą, į asfaltito kasyklas, J. Strazdą – į Intą.

Yra trys žmonių rūšys

„Kažkur kaip paukščiai skrenda dienos,

Kažkur ir metai per trumpi.

Tiktai ne čia, kur vargas vienas,

Dalia – kaip ašara gaudi...“ –

tai ištrauka iš eilėraščio, kurį V. Vyšniūnas parašė Balchaše, Stepių lageryje. Jį, kaip ir kitus kūrinius, išsaugojo ne pats: užrašęs ant cementinio maišo skiautės, permetė moterų zonoje, o beveik po keturiasdešimt metų išgirdo skaitant viename Atgimimo mitinge. Moteris, kuri 1952 metais tą eilėraščių pakėlė, paminėjo ir jo pavardę. Lageryje žinojo V. Vyšniūną kaip poetą.

Uchtos asfaltito kasyklose Komijos ASSR išbuvo porą metų, paskui kalintas bendrame lageryje, kurį aprašė beletrizuotuose atsiminimuose „Šiaurės eskizai“, dar vėliau buvo nuvežtas už Balchašo. Už baudą teko pabūti ir molibdeno šachtose. Tremties vieta – Karaganda. Ten ir kasybos technikumą baigė.

V. Vyšniūnas pasakojo, kad lageryuose tobulėjęs kaip literatas, muzikantas ir filosofas.

Muzikavimą mėgo iš mažens. Pirmasis smuiko mokytojas – Juozas Strolia Šiaulių mokytojų seminarijoje. Didžiausias išpuolis – jo sugrota „Tuzelės serenada“. Mokytojaudamas Kvėdarnos valsčiuje, Bokštų kaime, visą rudenį ir žiemą jos mokėsi savarankiškai. Pavasarį grojo jau panašiai kaip J. Strolia. Ar viešai? Beveik. Prieš mokyklą buvo tvenkinys, prie kurio susirinkdavo karvių banda. Joms ir grodavęs. Kartą pastebėjo: viena karvė, atsiskyrusi nuo bandos, iškiša per langą galvą ir tokiom svajingom akim klausosi. Beje, tik tada, kai grodavo „Serenadą“. Neklausydavo net atėjusios parsivesti mergaitės. Nustojus groti karvė nueidavo.

Šitą sceną vis prisimindavo lageryje, kolegei atsiuntus jo smuiką.

- Nihilizmas ten visoks, tačiau muzikavimą gerbė. Patys didžiausi lagerio vagys prašydavo leisti panešti smuiką. Ir jo niekas nepavogė, - prisiminė V. Vyšniūnas.

Balchaše buvęs labai stiprus simfoninis orkestras. Jam vadovavo buvęs telšietis kapelmeisteris Vladas Visockas. Klasiką grodavo. Klube musė skrendant galėjai girdėti.

Žinoma, tai ne toks dvasinis pasitenkinimas, kokį jausdavo Žaliojoje rinktinėje. Jų profesionalus kvartetą plačiai garsėjo. Pirmuoju tenoru dainavo Meškauskas-Lapinas, antruoju – Žitkus-Balsys, pirmuoju bosu – jis, Vyšniūnas, antruoju – Mikšys-Gorkis, tikras Fiodoras Šaliapinas. „Visi trys žuvę“, – apgailėstavo V. Vyšniūnas. Dainuodavo jie kaimuose. Paskelbus susirinkimus prievolės atidavimo klausimais, netikėtai imdavę ir pasirodydavę. Pakalbėdavo ir padainuodavo.

Kaip literatas, tam tikra prasme ir kaip filosofas savo kūrybos viršūne laiko apysaką „Keistasis Strazdas“. Gimė ten, už spygliuotos tvoros. Katorgininko pamokslai skambėdavo, pakliuvus į karcerį. Juos garsiai sakydavo sau. Lageryje gimė ir „Įvadas į naująją pasaulėžiūrą“. Pagal V. Vyšniūną yra trys žmonių rūšys: žmonės, žmogėnai ir žmogystos. Visa tai pagrįsta plačiais įrodinėjimais, argumentais.

– Sąžinės jausmas, pavyzdžiui, pas tikrą žmogų susiformavęs, išlavėjęs. Pas žmogėną nepastovus, priklausantis nuo aplinkybių. Pas žmogystas – nebūdingas rūšiai, neišsivystęs, - tvirtino V. Vyšniūnas. Ir nesistebėkim, kad gimsta stalinai, hitleriai. Neturi jie ir gėdos, gailestingumo jausmo.

V. Vyšniūno nuomone, mūsų tauta gerokai išsigimusi.

– Bėlieka viltis, kad išaugs nauja karta. Bet tam reikia gerų mokytojų.

Jis visą gyvenimą troško vėl mokytojauti. Tačiau buvusiam katorgininkui tai buvo neįmanoma.

Baisių dienų relikvijos

Marta Jonkutė-Vyšniūnienė nepaprastai gražiai žemaičiavo. Tarsi nebūtų buvę tų ilgų metų lageryuose ir tremtyje. Veidas – šviesus, geraiširdis. Sakė, baisiausia, atsidūrus lageryje, buvę rusiški keiksmazodžiai. Prie daug ko priprato, o prie jų – ne. Vos dvidešimt teturėjo, kai ją, Telšių ligoninės medicinos seselę, areštavo. Buvo pats alyvų žydėjimas, 1949 metų gegužės 24-osios rytas. Iš vakaro parvažiavo į namus, o auštant gal dešimt enkavedistų apsupo trobą. Lyg niekur nieko atvykėliai prisilaužė glėbius alyvų, o ją viena suknele be jokio daiktelio paguldė mašinoje ant grindų, susėdo aplink kaip kokį iki ausų apsiginklavusį priešą ir išvežė iš Lauksodžio.

Artimieji apie jos ryšius su partizanais nežinojo. Tris mėnesius kankino saugumo rūsyje, paskui atvežė į Klaipėdos kalėjimą. Ten būdama sužinojo, kad mirė tėvas. Nuteisė mirties bausme, vėliau ją pakeitė į dvidešimt penkerius metus.

Marta papasakojo apie savo kelionę Alkanojon stepėn jau atkūrus nepriklausomybę. Drauge su kitais važiavo ir jos vyresnysis sūnus Algis, gimęs Karagandoje.

– Toje dykumoje palaidota apie 35 000 kalinių. Kur ėjom, plika stepė, tik vienur kitur kauburėliai ir labai retai kur numeris išlikęs. Tremtiniai laidodami statė kryžius, o kaliniai turėjo tik inventorinį numerį, - pasakojo M. Vyšniūnienė.

Iš Lietuvos buvo nusivežę gėlių, žvakių. Džezkazgane, kur beveik prieš pusę amžiaus įvyko didelis sukilimas, kur daug žmonių sušaudyta, iš lagerio likę tik vartai. Ten lietuviai pastatė dvylikos metrų metalinį kryžių. Iš karcerio, kur buvo sėdėjusi Marta, likę tik griuvėsiai. Beveik visos Balchašo lagerio kapinės užpildtos vario fabriko atliekomis. Aplankė ir butą, kuriame gyveno po lagerio. „Kai išėjau, norėjau ne verkėti, o kaukti, šaukti“, - jaudinosi moteris.

Iš tų baisių dienų – kelios relikvijos. Per visus lagerius ir kalėjimus, išsiuvusi į drabužius, išsaugojo nuo-

NIJOLĖ MILIAUSKAITĖ EILĖRAŠČIAI

efoto.lt nuotr.

***

esi tik veidrodis, kuriame
atsispindi dienos
ir gėlės
parvežtos dviračiu iš laukų ir lankų

metų
laikų kaita, iš ežero
raudona
bažnyčia, žmonės, vėliavos, Nieme-
no
įsikūnijimas

jaunos
mergaitės svajonės
veidas, balsas
balta vienaragio galva
besiilsinti ant kelių

veidrodis, kuriame
vyksta slaptas gyvenimas

mažas patamsėjęs veidrodelis
rastas kape

***

vėl esu tas mikčiojantis vaikas
tamsiam kambary, apsupta
nesuprantamos baimės
vaiduoklių

mintyse
tariu tavo vardą
užsikirsdama
skiemenuodama

taurių kaktą
paliečiu nedrąsiai

virpanti
kompaso rodyklė
atsigręžiu į šiaurę

tavo pasaulis
beribis rūstus nepagražintas

***

Laiptus prinešę smėlio, nė žymės,
kad eita. Slėptumeis
pašturpus ir sustirus kopų
užuovėjų, tačiau ir čia
ruduo.

Kaip liūdna
prisiglausti, kaip skaudu
paliesti veidą - sūrų, nesuprantamą
ir šlapių nuo lietaus.

Mes esam
pernykštės žolės vėjo rankose
apsnigtuose laukuos
temstant
lyg gotiškos
raidės antkapy, neišskaitomos

***

taip paprastai
teka ši upė
per pievas
vingiuodama

taip paprastai
teka ši upė
mudviejų akyse
laikydama pilną glėbį ievų

taip paprastai
nešdama mūsų kūnus
paklusnius
ir pasitikinčius

sprendžio originalą. Teisė keturi rusai. Vienas iš jų dabar gyvena Klaipėdoje, buvęs jaunesnysis leitenantas Garbinas. Sovietmečiu ne sykį už „nuopelnus“ Lietuvai apdovanotas, pati spaudoje skaitė. Ne, akis į akį susitikusi nebuvo. Dar viena relikvija – rožiniai išduonos. Pirmasis – miniatiūrinis, dar rytas Klaipėdos kalėjime, antrasis – Vilniaus „peresylkoje“.

Kodėl suėmė? Išdavė. Ne ją vieną, vienuolika žmonių. Taip, žino kas. Nusigėręs, nusivalkatavęs, Karaliaučiaus srityje gyvena.

Ar yra gyvų bendražygių? „Yra. Aras netoli Telšių gyvena, - sakė Mar-

ta ir pasitaisė: - Jonas Adomavičius“. Iš pradžių ji nė neįtarė, kas tas Aras.

„Jei Aras ateis, turi jo klausyti“, - pasakė vienas vadų. Kartą ateina pažįstamas ir kviečia į miestą. Marta sako esanti po budėjimo, niekur neisianti. „Ale einam, - jau atkakliau pakviečia, o išėjus gatvėn pasisako: „Aš – Aras. Yra sužeistų, važiuojam“.

*

Daugiau kaip keturis dešimtmečius pragyveno drauge Marta ir Vladas Vyšniūnai. „Meilė iš pirmo žvilgsnio“, - sakė Marta, ir ką čia bepridursi. □

Muzikos apžvalga

Atkelta iš 3 psl.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Vytis. Preludas

Mūsų dienomis nėra ir vienintelis, pasišventęs vien šiuolaikiškiems opusams. Tačiau tai jauniausias toks ansamblis, be to, karštai susitelkęs netikėtumams, peržengiantiems muzikos garsų ribas, ir tą pabrėžiantis savo pavadinimu. Ansamblio idėja užkoduota graikišku terminu, apibūdinančiu kelių pojūčių (garso ir spalvos, kartais lytėjimo ir kt.) suaktyvėjimą vienu metu.

Plokštelėje randame kelių kartų autorių muziką, ypač gražiai atrodo įtraukti jaunuosius globojusį pedagogų opusai, savotiška XX a. pabaigos avangardo klasika. Tai Ryčio Mažulio „Canon mensurabilis“ bei Ričardo Kabelio „Laštelė“, klausytojus paveikiantys pirmiausia ritmo struktūrų lemiamais pojūčiais, leidžiančiais parrinti į ritualines būsenas ar gėrėtis išivaizduojama senovinių pastatų puošyba.

Albume, kaip ir lietuvių muzikos padangėje, dominuoja minimalizmo tendencijos. Kitokia mąstysena išsiskiria Ramūno Motiekaičio muzika, apimanti lietuvišką romantizmą ir Tolimųjų Rytų grožio trapumą. R. Motiekaitis sukuria kiek egzotiškus, tačiau kartu įprastus, šiltus skambesius. Jo muzika – tiesiog skambesiu poetika. Antai vieno kūrinių idėja –

instrumentais perteikiama įtampa, kylanti augalų gyslomis tekant skysčiams („Žalioji spengesys“). Aptardamas plokštelėje įrašytą opusą „After Sunset Cycles“ autorius teigia: „Kaip ir daugelyje kitų kūrinių, mane domina ambivalencija ir efemeriškumas, kurie gali būti išreikšti harmonija, dinamika ar forma. Visa, kas pasirodo, pasirodo ne iki galo, išnyra iš tylos ir vėl pasitraukia.“ Pirmoji kūrinių versija parašyta Olandijos šiuolaikinės muzikos ansamblio užsakymu ir atlikta „After Sunset“ festivalyje Schiermonnikoogo saloje, lauke, kopose.

Jaunosios kartos autorių muziką, nors ir minimalistinę, sunku trumpai apibūdinti. Juliaus Aglinsko „Būsenos (Stebėjimas)“, Dominyko Digimo „From Another Point of View“, Ritos Mačiliūnaitės „Kōan“, Andriaus Arutiuniano „ASMR“ – konceptualiojo meno kūrinių, taigi prieš klausantis pageidautina žinoti kompozitorių sumanymus (jie nuosekliai pateikiami bukletėlyje). Be to, tai kontempliacinė muzika, kurios jautimas išties gali keistis sulig klausytojo vidine būkle ir realia aplinka bei jų sąveika. Muzika – kaip garso takelis, tačiau ne kino filmui, o kasdienybės juostai. □

Dirigentas Vilmantas Kaliūnas.

Nuotrauka iš asmeninio archyvo

Kultūros kronika

Balandžio 23–26 d. Kultūros ministerija, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija kartu su Ugdymo plėtotės centru jau šeštą kartą organizuoja kultūros edukacijos savaitę „Menų dūzgės“. Balandžio 23–26 d. Kultūros ministerija, Švietimo, mokslo ir sporto ministerija kartu su Ugdymo plėtotės centru jau šeštą kartą organizuoja kultūros edukacijos savaitę „Menų dūzgės“. „Menų dūzgių“ savaitės tikslas – skatinti mokytojus mokytis visą gyvenimą, plėtoti kultūrinę kompetenciją ir suprasti edukacines erdves kaip mokinių kūrybingumą skatinančią mokymosi aplinką. Savaitės metu mokytojai tradiciškai kviečiami aplankyti nuolatinės muziejų ekspozicijas, parodas, dalyvauti kūrybinėse dirbtuvėse, susipažinti su naujausiomis edukacinėmis programomis ir pasiūlymais įvairaus amžiaus vaikams, jaunimui.

Kovo 2 d. uždaryta daugiau nei tris mėnesius Maskvos šiuolaikinio meno muziejuje MMOMA veikusi paroda „Žakas Lipšicas (1891–1973). Retrospektyva“. Dvi paskutines parodos dienas ekskursijas vedė Aušra Rožankevičiūtė – Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus darbuotoja, Ž. Lipšico gyvenimo ir kūrybos tyrinėtoja. A. Rožankevičiūtė ne tik pasakojo apie Ž. Lipšico kūrybos raidą ir jos savitumą Paryžiaus mokyklos ir viso XX a. pradžios meno kontekste, bet ir atskleidė Lietuvos reikšmę dailininko gyvenime, iš dalies nulemtą jo kilmės iš Druskininkų, ir trumpo, bet itin produktyvaus Vilniaus periodo menininko karjeros pradžioje.

Tel Avive – didžiausias iki šiol Izraelyje vykęs šiuolaikinės Lietuvos kultūros pristatymas, kuris truks iki gegužės pabaigos. Jis supažindins Izraelio publiką su mūsų šalies menininkais – poezijos, klasikinės ir šiuolaikinės muzikos, performanso, šokio ir kino kūrėjais. Pirmasis festivalio renginys skirtas iš Kauno kilusiai Izraelio nacionalinei poetei Leah'ai Goldberg (1911–1970), Lietuvos kompozitorių kūrinių programą atliks choras „Aidija“, fortepijono rečitalį surengs Andrius Žlabys, vyks performanso ir garso menininkės Linos Lapelytės kūrybos vakaras, Suzanne Dellal šokio ir teatro centre vyks pirmasis Lietuvos šiuolaikinio šokio savaitgalis, bus rodoma kino dokumentika.